

ISSN 2676-1224

Національний педагогічний університет  
імені М. П. Драгоманова

ВГО Українська академія наук

Видавництво «Гілея»

# Гілея

*Науковий вісник  
збірник наукових праць*

- *Історичні науки*
- *Філософські науки*
- *Політичні науки*

Випуск 132 (№ 5)

Київ – 2018

- Павлишин Л. Г.** Артур Шопенгауер: ірраціональні основи буття песимістичної людини
- Бороденко О. В.** Екзистенційний простір самовигнання: Ш. Бодлер та А. Рембо
- Максюта М. Є., Коломієць А. І., Кулакова Л. В., Соколова О. М.** Григорій Сковорода та ідеї свободи і громадянського гуманізму в українській філософії ХІХ – першої третини ХХ ст.: деякі аспекти проблеми
- Салій А.** Екзистенційні мотиви самотності в філософській прозі Михайла Коцюбинського
- Солов'ян В. С.** Концептуалізація національної ідентичності українців в етнопсихологічних студіях В. Яніва
- Буряк Н.** Порівняльний аналіз ідей етики ненасилля Льва Толстого та Еріха Фромма у християнстві
- Фадеев М. С.** Драматическое богословие Ханса Урса фон Бальтазара (Драматичне богослов'я Ганса Урса фон Бальтазара)
- Стрелкова Ю. О.** Християнський екзистенціалізм та діалектика С. К'єркегора як ідейне джерело діалектичної теології
- Соколовський О. Л.** Христологічний дискурс у період діяльності П'ятого Вселенського собору
- Станкевич В. А.** Виникаючі учнівські практики в сучасному євангельському середовищі
- Балица М. Р.** Дуальність прагматичного і сакрального в іконографічній традиції
- Гура В. О.** Історія та есхатологічні мотиви релігійної еміграції пізніх протестантів із СРСР 1987–2017 рр.
- Кондратьєва І. В.** Особливості формування інституцій церкви Сходу
- Shatalov Ye. O.** The role of language and community in theology (Роль мови і спільноти у теології)
- Чорнобай В. А.** Самотність і стать: гендерні відмінності в переживанні самотності серед християн
- Ричко В. Ю.** Просвітницька діяльність Почаївського монастиря та її роль у формуванні етнічної ідентифікації українського соціуму: історична ретроспектива
- Філіпенко Н. Г.** Київські філософські товариства початку ХХ століття: культурні перехрестя
- Гальченко М. С.** Контури постмодерністського мислення: від об'єктивного до «потенціалу суб'єктивності»
- Дандекар Д.** Феномен харизми політичного лідера (Феномен харизми політичного лідера)
- Шевченко З. В.** Самоствердження у чеснотах як модель здобуття соціальної ідентичності у філософії Відродження
- Окорокова В. В.** Постмодерністське розуміння соціальної реальності
- Пашинська А. В.** Передумови набуття стійкості самоідентичності особистості: ніжність до себе та пошук сенсу життя
- Бондарчук–Чугіна І. Ю., Бойчева Н. М.** Особливості сучасного туризму та його значення для розвитку суспільства ХХІ ст.
- Біланов О. С.** Психічна хвороба та її антропологічні контексти
- Бондарчук–Чугіна І. Ю., Будурацька В. О.** Туристична діяльність як засіб актуалізації культурних регіональних ресурсів
- Бороздих Н. В.** Науково–популярні журнали: реалії та проблеми
- Гапченко О. В.** Українська інтелектуальна еліта та новий стиль життя
- Калініна Л. А.** Український народний вертепний театр як культурно–історичний феномен
- Кривітченко О. О.** Чи існують кваліа: суперечка функціоналістів та нерудуктивних фізикалістів
- Лігус М. В.** Перформанс як рефлексивний акт самопрезентації
- Мельник В. В.** Специфіка структури Кантової аргументації стосовно поняття єдності апперцепції
- Тетерятников К. В.** Трудова етика і моральність у сучасну епоху
- Скорік В. А.** Moda: визначення, функції та риси у контексті сучасного суспільства споживання
- Кривега Л. Д., Сухарева Е. В.** Єгипет: філософія становлення нової соціальної реальності (Єгипет: філософія становлення нової соціальної реальності)
- Одробінський Ю. В., Атланов В. В.** Архетипи образів дереворізьблених барельєфів Євгена Зайцева
- Заїка Т. П.** Культурна компетентність в освітньому просторі сучасної України: поняття, структура та шляхи формування (філософський аспект аналізу)
- Лісіцін В. В.** Зальнолюдські цінності: зміст поняття, ключові компоненти, роль в освітньому просторі
- Тереписий С. О., Дунець В. Б., Додонов Д. Р.** Досвід переміщених університетів Російської імперії під час Першої світової війни
- Нежива О. М.** Освітня політика у Королівстві Норвегії: зв'язок історії, сучасності та майбутнього
- Стоян С. П.** Візуальні символи у первісній образності

Удк 1(091)  
професор,

Павлишин Л.Г., доктор філос. наук,

Тернопільський національний педагогічний  
університет імені В. Гнатюка  
lyudpavl@gmail.com

### **Артур Шопенгауер: ірраціональні основи буття песимістичної людини.**

*У статті досліджуються песимістичні погляди А. Шопенгауера на світ, де людина постійно балансує між бажанням та задоволенням, страхом і болем. Щастя людини – тимчасове та ілюзорне, воно полягає у позбавленні від страждань, проте, звільнившись від них, наступають інші. Пізнання дає змогу зрозуміти, що не так все добре у світі, де панують страх і біль, труднощі і випробування, де смерть кожної миті може забрати людину з собою. Той, хто вважає, що в житті є лише радість, а смуток спричиняє його заперечення, не розуміє життя. Для того щоб пізнати таємницю існування людини потрібне мистецтво, в якому розкривається метафізична єдність усіх істот, єдність вічної основи світу. Тільки мистецтво може перетворити відразу людини до усього жахливого і позбавленого змісту в ідеальні образи, що дають шанс життю.*

*Ключові слова: песимізм, ілюзія, страждання, щастя, буття, мистецтво.*

Артура Шопенгауера вважають одним із найяскравіших постатей філософії ірраціоналізму. Він тяжів до німецького романтизму, містики, вважав себе послідовником філософії І. Канта і захоплювався філософськими ідеями Сходу (особливо буддизму). У його головному творі «Світ як воля і уявлення» невідома воля виступає як універсальна ірраціональна стихія, непідвладна

ніяким раціональним методам дослідження. Інтелект, згідно з Шопенгауером, сам того не усвідомлюючи, функціонує не за своїм раціональним планом, а за вказівками світової волі, бо інтелект стомлюється, а воля невтомна. Реальною є тільки одна космічно величезна воля, яка проявляється в усій течії подій Всесвіту. Світ є безглуздим, а уся його історія – це історія безглузвих хвилювань вольових іскор, коли воля вимушена поглинати саму себе, бо окрім неї нічого немає. Така ситуація є причиною болю, страху і страждань людини. «Подолання труднощів – ось справжня насолода її буття: чи будуть ці труднощі матеріального характеру, як у практичному житті, чи духовного, як при вивченні й дослідженні, – боротьба з ними і перемога приносять щастя» [1, с.370].

Утвердженню ідей ірраціоналізму сприяла також і думка, що картина світу, яку змальовує наука, більше схожа на схему, а не на живий образ, а тому ні життя, ні духовний світ людини вона не здатна зрозуміти. Наука, поширюючи свій вплив на мислення, робить його схожим на обчислювальну машину. Людина з її емоціями, бажаннями, потягами є індивідуальною та неповторною, а тому жодні математичні формули, жодні раціоналістичні підходи не зможуть дослідити її внутрішній світ та сприяти гармонізації життя. Як один із критиків раціоналізму, Шопенгауер вважав основою життя волюнтаризм, згідно з яким воля постає основою світу. Сутність особистості утворює незалежна від розуму воля, сліпе поривання, прояв певної космічної, світової волі, яка є основою усього суцього. На думку Шопенгауера, світова воля – могутня ірраціональна сила, яка знаходиться у стані постійного незадоволення. Те, що називають щастям, має завжди негативний, а не позитивний характер, воно зводиться лише до звільнення від страждань, за яким повинні наступити нові страждання або нудота. Цей світ ніщо інше, як арена змучених і заляканих істот, які живуть лише завдяки тому, що одна істота винищує іншу, а самозбереження – ланцюг тяжких смертей.

Дана проблематика у тій чи іншій мірі досліджувалася Т. Суходуб, Н. Ємельяною, І. Ярославцевою, А. Лавровою, Г. Камбал, Т. Лютим,

І.Силуяновою, С. Шаповалом, А.Скрипником, Ю. Давидовим, А. Новиковим, К. Свасьяном, О. Михайловим.

Представники «філософії життя» також знаходилися в опозиції до німецької класичної філософії з її раціоналізмом та гносеологічною проблематикою. «Філософію життя» пов'язують з іменами Ніцше, Фрейда, Дільтея, Бергсона, Зіммеля, Шпенглера. На противагу класичному раціоналізму, «філософія життя» в центр філософської проблематики поставила феномен життя, який недоступний раціональному осмисленню, оскільки є ірраціональним за своєю сутністю. Захоплюючись новими відкриттями, вдосконаленням технічних засобів, люди не мають часу на душевні бесіди зі своїми близькими та друзями. Техніка, яку створює людина, переважно спрямована на перетворення її на запрограмовану істоту з «технічним» складом душі та мислення. «Людина безмежна, і чекати від неї можна чого завгодно. Зло і добро вживаються в ній поряд» [2, с.180].

Варто зауважити, що з критикою наукового пізнання та діалектики Г. Гегеля виступав також і С. К'єркегор. Проповідуючи ірраціоналізм, він наголошував, що наукове мислення не зможе досягнути дійсності, оскільки те, що мислиться, є абстрактним, а не реальним. К'єркегор запропонував «екзистенційне мислення», яке пов'язане з духовним життям людини, її мріями та тривогами. Він критикував попередніх філософів, зокрема Гегеля, за абстрактний підхід до людини, за те, що зацікавлення всезагальним, духом, матерією, Богом, істиною відволікає їхню увагу від живої, унікальної індивідуальності. Це спричиняє відчуження людини. Ступінь гостроти відчуження залежить не лише від його об'єктивних причин, а й від соціокультурних та психологічних умов, у яких воно реалізується. Так, наприклад, К. Ясперс зазначав, що доля людини залежить від того способу, за допомогою якого вона підпорядковує собі наслідки технічного розвитку та їхній вплив на життя людини, починаючи з її власної поведінки та спілкування з природою. Людині, яка перебуває у постійному трепеті перед законами і традиціями, набагато легше залишатись у такому вже звичному їй стані раба. Вона не хоче брати на себе відповідальність за свою свободу, не хоче нічого

вирішувати сама, бо втратила здатність чинити так, як підказує їй власний голос. Людина чомусь не розуміє, що через такі дії у неї атрофуються життєві інстинкти, вироджується енергія. Моральні настанови наче прокрустове ложе стискають свої жертви, які не можуть зробити зайвого руху, адже ложе це має певну площину, так як і норми моралі, з яких вирватися неможливо. Про таку ж ситуацію вів мову і Ф. Ніцше. Він вважав, що його сучасники не змогли проникнути у саму сутність життя, надаючи перевагу науковому пізнанню над художнім. Це мало негативні наслідки, адже людина перестала цілковито насолоджуватися життям, ставши наче запрограмованим виконавцем тих чи інших функцій. Така картина життя тогочасного суспільства була неприйнятною для Ніцше, який вважав, що почуття повинні панувати над розумом, а емоції – над прагматичністю. Возвеличуючи духовне життя і мистецтво, Ніцше з недовірою ставився до науки і моралі, вважаючи, що вони будь-який предмет розглядають з точки зору аналітики та розуму, дивлячись на все через призму добра і зла, істини та заблудження. Мистецтво античної трагедії, на його думку, звеличувало життя, а смерть була символом вічності. За Ніцше, у тогочасному суспільстві «воля до ніщо стала володаркою над волею до життя» [3,с. 178]. Як і він, А. Шопенгауер, також вважав, що основою світу та людини є пристрасті, бажання та інстинкти і аж ніяк не розум. Воля і несвідоме бажання – це і є основа світу. Він стверджував, що навколо панує страшенна несправедливість: одне знищує інше і немає цьому кінця. Людина не може жити у такому світі, вона повинна втікати від нього, заперечувати його. На думку Шопенгауера, оскільки світова воля знаходиться у стані постійного незадоволення, вона змушена поїдати саму себе. Відтак життя людей сповнене тривоги, розчарувань та мук. Порятунком від похмурого світу смутку та сліз Шопенгауер вбачав у мистецтві та аскетизмі. Лише таким чином людина перестане бути заручницею світу і отримає свободу. Самозаспокоєння волі художньо розвиненої особистості возвеличує її, підносить над егоїстичним, злісним та корисливим натовпом. Художнє пізнання вище наукового, яке полягає у задоволенні практичних інтересів, які, згідно з Шопенгауером, за своєю сутністю є інтересами волі сліпого хотіння. Розум,

наукове пізнання є продовженням волі, страждань. Мистецтво, яке доступне лише творчому генію, приносить втіху, внутрішній спокій, хоча б на деякий час відволікає від сумних реалій життя.

Доволі цікавими є також думки М. Бердяєва стосовно буття людини у проблемному світі спокус. На його думку, особистість не можна розуміти як субстанцію, її треба осягати як суб'єкт, оскільки вона є не феноменом, а ноуменом. Що ж стосується особистості, то вона, стверджував мислитель, є реальність духовна, а тому до неї не можна застосовувати ніякий закон, її не можна перетворити на об'єкт наукового дослідження. Особистість є не субстанцією, а творчим актом, бунтом, боротьбою. Бердяєв не погоджувався з античною філософією, яка визначала людину як істоту наділену розумом, який відрізняє її від інших істот. Розмірковуючи над сутністю людини, він дійшов висновку, що «Всесвіт може входити в людину, нею асимілюватися, нею пізнаватися і осягатися тільки тому, що в людині є весь склад всесвіту, всі його сили і якості, що людина – не дрібна частина всесвіту, а цілісний малий всесвіт» [4, с.295]. Звичайно, людина – істота розумна, але за Бердяєвим, не в цьому полягає її головна особливість. Звести людину до розуму – означало б позбавити її унікальності, неповторності, а отже, особистісності. Він був занепокоєний з приводу розчинення особистості в безособистісній стихії, втрати нею самостійності, власного «Я», бо це становить небезпеку для особистості, загрожує їй рабством. «Не Бог не може простити людині гріха, а людина не може сама собі пробачити гріха і відступництва» [5, с.121].

Людина, замкнута у цей безмежний світ, час від часу задає собі запитання: «А що таке світ?». Вона прагне відгадати цю споконвічну загадку людства. Ми досліджуємо, вивчаємо його, але дуже важко, а то й неможливо проникнути у глибини нашого Всесвіту. Для того щоб зрозуміти цю велику таємницю під назвою «світ», ми повинні заглибитись у найвіддаленіші куточки своєї душі, почати пошуки самих себе. Завжди людина уявляла собі світ як закономірний і розумний. Її не покидала віра, що всемогутній вищий розум керує ним. Проте А.Шопенгауер був протилежної думки. Основою світу та людини є пристрасті, бажання та інстинкти і аж ніяк не розум. Воля і несвідоме

бажання – це і є основа світу. Такою була метафізика Шопенгауера. В усіх явищах проявляється воля. Тварини поїдають одні одних, рослина – рослину, людина – людину. Одна воля прагне за будь-яку ціну побороти іншу, бо існує жорстка боротьба за існування. Шопенгауер був переконаний, що світ сповнений емоціями і розум не в силі дати справжню картину світу. Усе те, що ми сприймаємо як дійсне, є лише гарною мрією, сном, що так і не стане реальним. « Все у житті говорить нам, що людина приречена пізнати у земному щасті щось оманливе, просту ілюзію» [6, с.63]. Те, що розум не має здатності пізнавати світ, штовхало Шопенгауера до песимістичних висновків, тоді як Ніцше такий стан справ зовсім не розчаровував. Він, навпаки, був переконаний, що ілюзії нашого пізнання не тільки не шкідливі, а навіть корисні для життя. А чи існує реальний світ незалежно від нас? Ніцше говорить, що поняття атома, так як і кантівські «речі в собі», є чимось нереальним. Він вважав, що прийде час, коли ми зрозуміємо, «що речі в собі» варті лише нищівної критики. Світ є мінливим, тече як ріка, води якої не повернуться назад. Він є оманною, що ніколи не наблизить нас до істини, адже її немає. Мислення, у тому вигляді, в якому його представляють вчені, не має ніякої цінності. Наука не може існувати без філософії. Прийшла пора для того, щоб людина, нарешті, поставила перед собою мету, «настав час, щоб людина посадила паросток своєї надії» [7, с.11].

**Висновки.** Варто наголосити, що А. Шопенгауер був першокласним письменником, блискучим стилістом. Жоден автор філософської літератури, за словами В. Віндельбандта, не вмів формулювати філософську думку з такою ясністю, з такою конкретною красою, як Шопенгауер. З його іменем наступила нагальна потреба в переосмисленні основних принципів в історії філософії: впроваджується новий некласичний тип філософування, ставиться під сумнів правомірність будь-якої гармонійної раціоналістичної системи. Як критерій філософування висувається принцип тісного зв'язку з індивідом, його відчуттями, настроями, переживаннями, з усвідомленням трагічності існування. Проблема пізнання, яка була провідною у класичній філософії, поступилася місцем проблемі людського існування, історії та культурі, смислу людського



буття. Якщо у класичний період істину шукали в розумі, то тепер її вбачають у протилежному – в несвідомому. Ставлення філософії до розуму і раціоналістичних систем стає негативним, оскільки вони не здатні відповідним чином орієнтувати людину в житті та історії.

Павлишин Л.Г., доктор філос. наук, професор, ТНПУ імені В.Гнатюка,  
lyudravl@gmail.com

**Артур Шопенгауэр: иррациональные основы бытия пессимистического человека.**

*Статья исследует пессимистические взгляды А. Шопенгауэра на мир, где человек постоянно балансирует между желанием и удовольствием, страхом и болью. Человеческое счастье является временным и иллюзорными, оно состоит в избавлении от страданий, однако, освободившись от них, наступают другие. Познание помогает понять, что не так все хорошо в мире, где есть страх и боль, трудности и испытания, где смерть в любой момент может забрать человека с собой. Тот, кто верит, что в жизни преобладает только радость, а печаль есть причиной его отрицания, не понимает жизнь. Для того чтобы постичь тайну своего существования, человек нуждается в искусстве, которое раскрывает метафизическое единство всех существ, единство вечной основы мира. Только искусство может превратить человеческое отвращение ко всему ужасному и лишённому смысла в идеальные образы, которые дают шанс жизни.*

*Ключевые слова: пессимизм, иллюзия, страдания, счастье, жизнь, искусство.*

Pavlyshyn L. H. - Doctor of philosophical sciences, Professor

**Arthur Schopenhauer: irrational basis of pessimistic human's being.**

The article explores the pessimistic views of A. Schopenhauer concerning the world, where a man constantly balances between desire and pleasure, fear and pain. Human's happiness is temporary and illusory. It is getting rid of suffering but after freeing from them other suffering start their attack. The process of cognition helps a person to feel that everything is not well in the world, where there are fear and pain, difficulties and trials, where death may take the person with it. However, a person who believes that life prevails only joy but sadness causes its denial, does not understand a life. In order to understand the mystery of existence, a person needs an art, where reveals the metaphysical unity of all beings, the unity of the eternal foundations of the world. Only an art can turn human's aversion to everything horrible and senseless in the ideal images, which give the opportunity to live.

*Key words: pessimism, illusion, suffering, happiness, existence, art.*

Список використаних джерел

1. Шопенгауэр А. Свобода воли и нравственность / А. Шопенгауэр. – М.: Республика, 1992. – 448 с.
2. Кудрявцев Ю. Г. Три круга Достоевского / Г.Ю.Кудрявцев. – М., 1979. – 343 с.
3. Ницше, Ф. Воля к власти: опыт переоценки всех ценностей / Ницше Ф. – М.: REL-BOOK, 1994. – 352 с.
4. Бердяев, Н. А. Философия свободы; Смысл творчества / Н. А. Бердяев; вступ ст., сост., подгот. текста, примеч. Л. В. Полякова. – М.: Правда, 1989. – 607 с.
5. Бердяев Н.А. Философия свободного духа / Н.А.Бердяев. – М.: Республика, 1994.– 480 с.

6. Шопенгауэр А. Избранные сочинения / А. Шопенгауэр.– М.: Просвещение, 1992. – 479с.
7. Ницше Ф. Сочинения: в 2 т. / Ф. Ницше; пер. с нем.; сост., ред. и авт. прим. К. А. Свасьян – М.: МЫСЛЬ, 1990. – Т.2. – 829 с.

#### References

1. Schopenhauer A. Svoboda voli i npravstvennost / A. Schopenhauer. – М.: Respublika, 1992. – 448 s.
2. Kudryavtsev Y. H. Tri kruga Dostoevskogo / Y. H.Kudryavtsev. – М., 1979. – 343s.
- 3.Nietzsche, F. Volya k vlasti: opyt pereotsenki vseh tsennostey / F. Nietzsche. – М.: REL-BOOK, 1994. – 352 s.
- 4.Berdyayev, N.A. Filosofiya svobody. Smysl tvorchestva. L.V. Pokiakov / N.A. Berdyayev, (Ed.). M.Pravda. 1989. – 607 s.
5. Berdyayev N.A. Filosofiya svobodnogo duha. / N.A. Berdyayev. – М. Respublika, 1994. – 480 s.
6. Schopenhauer A. Izbrannye sochineniya / A. Schopenhauer. – М.: Prosveshchenie, 1992. – 479s.
7. Nietzsche F. Sochinenia: v 2 t. / F. Nietzsche., per. s nem., sost., red. i avt. prim. K.A.Svasian. – М.Mysl, 1990. T.2 – 829 s.